

RENATA RUSIN DYBALSKA
Uniwersytet Karola
Praga

Polonistyka na Uniwersytecie Karola w Pradze – historia i współczesność

Praska polonistyka jest najstarszą polonistyką w Czechach. Jej instytucjonalne początki sięgają roku 1923, jednak zainteresowanie językiem polskim pojawiło się znacznie wcześniej. Od roku 1848 pracował w Pradze pierwszy profesor zwyczajny literatury polskiej Jan Pravoslav Koubek, polską problematyką zajmowali się także František Ladislav Čelakovský czy Václav Hanka¹. W latach 1857–1865 wykładał tu językoznawca Henryk Suhecki, który był autorem polskiej gramatyki, kilku podręczników do nauki języka polskiego oraz historii literatury polskiej². Nieodłącznym elementem studiów polonistycznych była także nauka języka polskiego jako obcego. Lektorami w tym okresie byli w Pradze m.in. Josef Kolář czy Adolf Černý.

W roku 1880 na Uniwersytecie Karola utworzono Zakład Filologii Słowiańskiej. To właśnie tu, w następstwie nowej sytuacji politycznej i społecznej po 1918 roku, pojawiła się koncepcja, w której myśl Praga miała stać się europejskim centrum studiów slawistycznych. Jednym z etapów jej realizacji było utworzenie samodzielnych katedr języków i literatur słowiańskich. Projekt ustanowienia samodzielnej Katedry Języka Polskiego i Literatury został przyjęty przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Karola 11 maja 1922 roku. Na kierownika nowo utworzonej jednostki wybrano dr. Mariana Szyjkow-

¹ Václav Hanka był między innymi autorem publikacji *Mluvnice jazyka polskébo podle Dobrovskeého*, Praha 1839.

² *Zwięzła gramatyka polska od ces. król. Ministerstwa Oświecenia zalecona do użytku w szkołach ludowych*, Praha 1857; *Nástin dějin písemnictví Polákův: od nejdávnějších časův do r. 1858*, Praha 1858.

skiego z Krakowa, który 13 października 1923 roku wygłosił swój wykład inauguracyjny, symbolicznie rozpoczynając działalność nie tylko praskiej, ale także czeskiej polonistyki uniwersyteckiej.

Okres przedwojenny to czas kształtowania się nowego, sprofilowanego filologicznie kierunku, którego pracownicy aktywnie zajmują się rozwojem wzajemnych czesko-polskich kontaktów. Po II wojnie światowej praska polonistyka znajduje się w lepszej sytuacji niż inne kierunki sławistyczne. Gwarancją erudycji i kontynuacji kierunku są już dwaj profesorowie – Marian Szykowski i jego uczeń Karel Krejčí, kolejna wybitna postać nie tylko czeskiego świata nauki. Do tych tradycji w różny sposób i w różnej formie stawali się nawiązywać ich następcy – doc. Otakar Bartoš, prof. Jan Petr, doc. Theodor Bešta, doc. Jan Pilař, doc. Luboš Řeháček – którzy swoją działalność naukową prowadzili w niełatwych latach powojennych. Polonistyka zmagala się w tym okresie z wieloma problemami, których ramy wyznaczała polityzacja uczelni wyższych, ale także wieloletnie próby stworzenia centralnej organizacji studiów. Uchwalone przez ówczesne ministerstwo jednolite plany doprowadziły do spłylenia studiów uniwersyteckich.

Rok 1989 oznacza swoisty nowy początek także dla praskiej polonistyki. Jeszcze na początku lat 80. pojawia się następna generacja praskich polonistów – PhDr. Kateřina Pösingerová, CSc., Mgr. Jan Vitoň – którzy, początkowo jeszcze pod okiem doświadczonych kolegów, rozpoczynają w nowych warunkach budowanie kolejnego etapu rozwoju kierunku. Przebiega on przede wszystkim pod znakiem zmian organizacyjnych. W pierwszym okresie polonistyka nadal funkcjonuje w ramach Katedry Sławistyki, jednak już w latach 90. pojawia się pomysł połączenia Katedry z Instytutem Studiów Wschodnioeuropejskich, co staje się faktem w roku 2001. W ramach nowo utworzonego Instytutu Studiów Sławistycznych i Wschodnioeuropejskich akredytowane zostają trzy kierunki: studia sławistyczne, studia wschodnioeuropejskie i słowacystyka. Język polski, obok bułgarskiego, chorwackiego, macedońskiego, łużyckiego, serbskiego i słoweńskiego, staje się jedną ze specjalizacji pierwszego z wymienionych kierunków. Dla polonistyki oznacza to także wymianę kadry pedagogicznej. W efekcie procesu połączenia i konieczności zagwarantowania reprezentatywnego grona pedagogicznego dla każdej ze specjalizacji rozpisane zostają nowe konkursy na stanowiska pracowników naukowych. W Pradze rozpoczynają pracę: Doc. PhDr. Petr Poslední, CSc., Mgr. Jan Linka, dr Renata Dybalska oraz – początkowo jako współpracownik – doc. PhDr. Mgr. Petr Kaleta, PhD. Z czasem okazuje się jednak, że sprawne funkcjonowanie tak dużego instytutu nie jest rzeczą łatwą.

Narastające problemy, w połączeniu z nową koncepcją programu studiów przyjętą przez kierownictwo wydziału, stają się podstawą do kolejnej zmiany. 22 marca 2006 r. Instytut Studiów Słowistycznych i Wschodnioeuropejskich zostaje podzielony na trzy zakłady: Zakład Wschodnioeuropejski, Zakład Południowo-Wschodnioeuropejski oraz Zakład Środkowoeuropejski. Polonistyka, jako specjalizacja, znajduje swoje miejsce w ostatnim z nich. Na początku, oprócz polonistyki, nowa jednostka realizuje jeszcze naukę na dwóch specjalizacjach, jakimi są słowacystyka oraz sorabistyka. Potem jednak druga z nich zanika, zaś jej miejsce w lipcu 2006 r. zajmuje hungarystyka. Zmiany organizacyjne pociągają za sobą równie istotne zmiany programowe. Program oparty na studiach skoncentrowanych na jednorodnym słowiańskim terytorium, z naciskiem na aspekt filologiczny, zostaje porzucony na rzecz studiów poświęconych trzem geograficznym, czy raczej geopolitycznym, oraz kulturalnie odrębnym obszarom definiowanym nie tylko na podstawie ich wspólnego pochodzenia.

Nowa struktura organizacyjna, ale również konieczność dostosowania się do realiów (proces boloński) powoduje, że od roku akademickiego 2007/2008 rozpoczyna się realizacja modelu tzw. studiów regionalnych. W ramach programu studia środkowoeuropejskie³ utworzone zostają trzy specjalizacje: polska, słowacka i węgierska. Studia mają charakter jedno- i dwukierunkowych. Realizowane są początkowo na poziomie licencjackim, a od roku akademickiego 2011/2012 także magisterskim. Na pierwszym z nich nauka składa się z trzech bloków – literackiego, językowego (nacisk na naukę języka praktycznego z elementami językoznawstwa) oraz historyczno-kulturowego. W ramach studiów magisterskich studenci mają do wyboru blok historyczno-literacki i językoznawczy. Tak jak w przypadku poprzedniego programu, istnieje możliwość kontynuacji studiów na poziomie doktoranckim. Prezentowany model realizowany jest w Pradze do dziś⁴. Symbolicznym początkiem nowego okresu dla studentów polonistyki staje się uruchomienie z ich inicjatywy w październiku 2006 roku internetowej strony praskiej polonistyki⁵.

Mimo iż każdy z nowo utworzonych zakładów podlegał pod instytut, konsekwencją zmiany stał się, z czasem nieformalny, podział na trzy zupełnie odrębnie działające i rozwijające się jednostki. To m.in. przyczyniło się do kolejnego przekształcenia organizacyjnego, w którego ramach w roku 2011

³ Program studiów: B7310 FILOLOGIA, kierunek: studia środkowoeuropejskie.

⁴ Więcej o nowym modelu nauczania i doświadczeniach związanych z jego realizacją patrz: Kaleta, Rusin Dybalska 2010, 179–188.

⁵ www.polonistika.cz [dostęp: 23.03.2015].

nastąpiła likwidacja Instytutu Studiów Słowistycznych i Wschodnioeuropejskich. Każdy z podlegających mu zakładów zyskał oficjalnie status samodzielnej jednostki. Efektem zmian stało się powstanie Instytutu Wschodnioeuropejskiego, Katedry Studiów Południowoślowiańskich i Bałkańskich oraz Katedry Studiów Środkowoeuropejskich⁶. Polonistyka, wraz ze słowacystyką i hungarystką, znalazła się w ostatniej z wymienionych jednostek⁷.

Aktualnie (rok akademicki 2014/2015) polonistyczną kadram pedagogiczną tworzą: doc. Petr Kaleta – historyk, sorabista, polonista; dr Renata Rusin Dybalska – językoznawca, polonista; dr Wojciech Hofmański – językoznawca, polonista; Mgr. Michala Benešová⁸ – literaturoznawca, polonista, bohemista.

Jak wspomniano wcześniej, nieodłącznym elementem studiów polonistycznych w Pradze jest nauka języka polskiego jako obcego. Pomimo różnego rodzaju problemów natury administracyjnej czy finansowej praskiej polonistyce udało się nieprzerwanie od roku 1923 zachować ciągłość lektorsatu. Najwyrazistszą postacią, która związana była z początkowym okresem działalności katedry, była PhDr. Iza Šaunová, która pełniła funkcję lektora języka polskiego od 1930 do 1960 roku. Była ona nie tylko nauczycielką, ale także aktywną organizatorką i propagatorką kultury polskiej w Czechach (zob. Benešová, Rusin Dybalska, Zakopalová 2013, 140–142). Na liście lektorów praskiej polonistyki⁹ znaleźć można nazwiska wielu osób, które za sprawą swojej działalności badawczej przyczyniały się i nadal przyczyniają do rozwoju czesko-polskich kontaktów. Są wśród nich przykładowo: prof. Andrzej Sieczkowski, prof. Mieczysław Basaj, prof. Zofia Tarajło-Lipowska czy prof. Mieczysław Balowski. Swoistą tradycją lektorów i językoznawców praskiej polonistyki jest współpraca lektorska z Instytutem Polskim w Pradze. Jej efektem było m.in. wydanie kilku podręczników do nauki języka polskiego jako obcego (np. Bešta, Juřina, Měšt'an 1961–1968; Bešta 1976–1986; Tarajło-Lipowska 1994). Obecnie (rok akademicki 2014/2015) na stanowisku lektora zatrudniona jest dr Maria Magdalena Nowakowska.

Badania naukowe prowadzone na praskiej polonistyce dotyczą wielu zagadnień. W dziedzinie badań literaturoznawczych przez ostatni okres zajmowano

⁶ Więcej o katedrze na www.kses.ff.cuni.cz [dostęp: 23.03.2015].

⁷ Więcej na temat historii praskiej polonistyki patrz przykładowo: Řeháček 964, 233–249; Bešta 1977; Balowski 1993; Gładkiewicz, Myška 1995; Dybalska, Pająk 2005; Benešová, Rusin Dybalska, Zakopalová 2013.

⁸ Rozprawa doktorska znajduje się aktualnie w procesie recenzyjnym.

⁹ Pełna lista lektorów praskiej polonistyki zamieszczona jest w publikacji: Benešová, Rusin Dybalska, Zakopalová 2013, 168.

się opracowaniem historii literatury polskiej. W roku 2008 wyszedł pierwszy tom – *Jákobův žebřík* (Kowalczyk, Poslední 2008) – obejmujący historię literatury polskiej w latach 1945–1969, zaś w roku 2011 ukazał się tom drugi – *Zápas s Leviathanem* (Poslední 2011) – prezentujący lata 1970–1990. W ramach prac doktorskich opracowany został temat: *W świetle kabaty – wątki żydowskie w literaturze polskiej dwudziestolecia międzywojennego*¹⁰.

Badania językoznawcze rozwijane są w kilku obszarach. Pierwszym z nich jest komunikacja międzykulturowa, w której ramach prowadzone są badania porównawcze dotyczące polskiego i czeskiego medialnego obrazu świata¹¹. Kolejnym kierunkiem zainteresowań jest perswazja w języku. Efektem tych prac była wydana w roku 2010 monografia *Sekundarne gatunki mowy w reklamie* (Dybalska 2010).

W roku akademickim 2009/2010 udało się powrócić do tradycji polonistycznych zajęć przekładowych, które cieszą dużym zainteresowaniem nie tylko wśród praskich polonistów, ale także studentów z Polski. W roku 2013 wydany został skrypt prezentujący efekty dotychczasowej pracy w ramach warsztatów (Benešová, Rusin Dybalska, Zakopalová 2013), kolejny znajduje się w przygotowaniu.

W roku 2014 ukazała się publikacja *Transfer ujemny a kompetencja językowa. Język polski w nauczaniu Słowian* (Hofmański 2014). Jest ona efektem badań poświęconych fenomenowi słowiańskiej komunikatywności, których zakres będzie poszerzony.

Ostatnim z kierunków badań jest lingwistyka korpusowa. Od 2005 roku, w ramach projektu *Intercorp*, działa polsko-czeska sekcja korpusu.

W ramach badań historycznych w ostatnich latach opracowane zostały publikacje dotyczące w większości problematyki sorabistycznej np.: *Češi o Lužických Srbech: Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého* (Kaleta 2006), *Slovanské bájesloví – Karel Jaromír Erben* (Bechyňová, Černý, Kaleta 2009) czy *Jiří Mudra: K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů (s albem fotografií)* (Kaleta 2011).

Istotnym elementem działalności w ramach kierunku jest współpraca międzynarodowa, rozwijana za sprawą umów międzyuniwersyteckich oraz programu Erasmus+. Na tym polu praska polonistyka współpracuje z uniwersytetami w Polsce (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski,

¹⁰ Materiał został oddany do druku w maju 2015.

¹¹ Monografia poświęcona temu zagadnieniu jest w przygotowaniu.

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet im. M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Gdański), ale także w Niemczech (Uniwersytet w Lipsku), na Węgrzech (Uniwersytet Loranda Eötvösa w Budapeszcie) czy na Słowacji (Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie, Uniwersytet w Preszowie).

W roku 2007 została utworzona *Środkowoeuropejska Inicjatywa Akademicka*, w ramach której Uniwersytet Karola wraz z Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem w Lublinie oraz Uniwersytetem Komeńskiego w Bratysławie porozumiał się co do współpracy w zakresie studiów na wszystkich poziomach, działalności naukowo-badawczej oraz wymiany studentów i pedagogów¹². Wspólny program studiów magisterskich ma zostać uruchomiony w roku akademickim 2015/2016.

Z wyjazdów zagranicznych aktywnie korzystają także nasi studenci. Podstawą wymiany są nie tylko umowy zawarte w ramach programu Erasmus+, ale także program CEEPUS, oferta Akademickiej Agencji Informacyjnej (AIA) czy coraz bardziej popularnego Międzynarodowego Funduszu Wysehradzkiego. Ważnym uzupełnieniem tych wyjazdów stają się szkoły letnie.

Ostatnim dużym projektem realizowanym na praskiej polonistyce w roku 2013 był projekt *90 lat praskiej polonistyki*, którego głównymi partnerami były Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie UJ oraz Instytut Polski w Pradze. Projekt otrzymał wsparcie finansowe ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Czeskiej w ramach programu Forum Czesko-Polskie. Efektem jego realizacji była publikacja pierwszej na świecie monografii poświęconej historii zagranicznej polonistyki *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost. 90 let praskiej polonistiky – historia i współczesność* (Benešová, Rusin Dybalska, Zakopalová 2013). Dodatkowo okragłą rocznicę powstania kierunku uczczono zorganizowaniem międzynarodowej konferencji *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií*, która odbyła się w Pradze w dniach 6–7.11.2013. Monografia zbiorowa pod tym samym tytułem, będąca pokłosiem tego spotkania, ukazała się w Pradze w 2014 roku (Benešová, Rusin Dybalska, Zakopalová 2014). Ostatnim elementem obchodów rocznicy praskiej polonistyki było przygotowanie wystawy rocznicowej, która prezentowana była nie tylko w Czechach, ale także w Polsce¹³.

W roku akademickim 2014/2015 przygotowywana była realizacja projektu dotyczącego fenomenu polskiego reportażu. W kwietniu tego roku zorgani-

¹² Więcej na www.centroeuropeana.org [dostęp: 23.03.2015].

¹³ Wystawa *90 let pražské polonistiky. 90 let praskiej polonistiky*. Autorki: M. Benešová, R. Rusin Dybalska, L. Zakopalová.

zowane zostało sympozjum poświęcone temu zagadnieniu. Jego podsumowaniem będzie wydana w przyszłym roku publikacja. Projekt realizowany był we współpracy z Instytutem Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytutem Polskim w Pradze oraz Ambasadą Rzeczypospolitej Polskiej w Pradze.

Literatura

- Balowski M., red., 1993, *Práce z dějin slavistiky XVI. České a polské srovnávací studie*, Praha.
- Bechyňová V., Černý M., Kaleta P., red., 2009, *Slovanské bájesloví – Karel Jaromír Erben*, Praha.
- Benešová M., Rusin Dybalska R., Zakopalová L., 2013, *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost. 90 let pražské polonistiky – historia i współczesność*, Praha.
- Benešová M., Rusin Dybalska R., Zakopalová L., 2013, *Tvůrčí překlad ve výukovém procesu na polsko-českém příkladu*, Praha.
- Benešová M., Rusin Dybalska R., Zakopalová L., red., 2014, *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií*, Praha.
- Bešta T., 1976–1986, *Polština pro Čechy I, II, III*, Praha.
- Bešta T., Juřina V., Měšťan A., 1961–1968, *Učebnice polštiny pro posluchače kursů polského kulturního střediska v Praze I, II*, Praha.
- Bešta T., red., 1977, *Práce z dějin slavistiky IV. Padesát let polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze*, Praha.
- Dybalska R., 2010, *Sekundarne gatunki mony w reklamie*, Praha.
- Dybalska R., Pająk A., red., 2005, *Práce z dějin slavistiky XIX. Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze*, Praha.
- Gładkiewicz R., Myška M., red., 1995, *Česká polonistika a polská bobemistika*, Praha.
- Hanka V., 1839, *Mluvnice jazyka polského podle Dobrovského*, Praha.
- Hofmański W., 2014, *Transfer ujemny a kompetencja językowa. Język polski w nauczaniu Słowian*, Praha.
- Kaleta P., Rusin Dybalska R., 2010, *Praska polonistyka w ramach nowego modelu Studiów Środkowo-europejskich*, w: Nycz R., Miodunka W., Kunz T., red., *Polonistyka bez granic*, t. 1, Kraków.
- Kaleta P., 2006, *Češi o Lužických Srbech: Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, Praha.
- Kaleta P., 2011, *Jiří Mudra: K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů (s albem fotografií)*, Praha.
- Kowalczyk M., Poslední P., 2008, *Jákobův žebřík. Polská literatura v letech 1945–1969*, Červený Kostelec.
- Poslední P., 1977, *Zápas s Leviathanem. Polská literatura v letech 1970–1990*, Praha.
- Řehaček L., 1964, *Přehled dějin české polonistiky na Karlově univerzitě v Praze*, w: Krzyżaniakowa J., red., *Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, t. 5, Praha.
- Sucecki H., 1857, *Zwieszła gramatyka polska od ces. król. Ministerstwa Oświecenia zalecona do użytku w szkołach ludowych*, Praha.
- Sucecki H., 1858, *Nástin dějin písemnictví Polákův: od nejdávnějších časův do r. 1858*, Praha.
- Tarajło-Lipowska Z., 1994, *Mówię po polsku. Učebnice polštiny pro Čechy*, Warszawa (II wydanie w roku 2004).

Netografia

www.centroeuropeana.org

www.kses.ff.cuni.cz

www.polonistika.cz

Polish Studies at Charles University in Prague – past and present situation

The article dwells on a history of Polish Studies at Charles University in Prague, starting from the very beginning of courses till the present day. The Polish Studies have always been an important element of Slavonic education; currently they are a part of Central European Studies. The article is concerned with the research interests of the polonists of Prague and it reveals structures and directions the polonistic education aims at and is undertaking within the Chair of Central European Studies.

Key words: Polish Studies, Charles University in Prague, Slavonic Studies, Central European Studies